

Om storebror är stark, måste han vara snäll

– Reformer för stärkt
integritetsskydd

Abstract

Ett liberalt samhälle låter människor leva fritt. Statens maktmedel är tydligt begränsade men effektiva för att bekämpa brott, som i längden påverkar andra människors möjlighet att få sina rättigheter respekterade. I det här policypaperet föreslår författarna flera reformer i syfte att skydda individen från maktmissbruk och kränkningar. Genom att slå vakt om individens autonomi garanteras medborgarnas tillit till rättsstaten och möjligheten till meningssökande i en fri värld.

Sofia Kristensson
tidigare ordförande
Moderata Studenter vid
Lunds universitet

Elin Venholen
tidigare rättspolitisk
talesperson CUF

Jacob Weland
tidigare rättspolitisk
talesperson LUF

Om storebror är stark, måste han vara snäll

Reformer för stärkt integritetsskydd

Inledning

Det liberala samhället låter människor leva fritt. Statens maktmedel är tydligt begränsade men effektiva för att bekämpa brott, som i längden påverkar andra människors möjlighet att få sina rättigheter respekterade.

En sådan rättighet är rätten till ett privatliv och en personlig sfär. Det ska finnas rum där du bestämmer vem som hör och ser dig, fritt från utomstående öron och ögon. Där du kan agera med vetskapen om att ditt liv inte blir minutiöst kartlagt och där din information ägs av dig själv.

Människan har rätt till strävan efter lycka, att förbättra sin tillvaro, att uttrycka sig kulturellt och att finna mening i tillvaron. Därför är värden som frihet i handling och tanke, heterogenitet och mångfald viktiga. För att bevara det krävs öppenhet och tolerans. För att människan ska kunna företa sig långsiktiga projekt och för att inte alla hennes skapelser ska raderas krävs också skydd från godtyckligt och oförutsägbart våld och det är därför en ordningsmakt och ett rättsväsende behövs. Men ibland är det staten själv som är brottslingen och myndigheterna som är våldsverkarna. Därför krävs en lagstiftning som inte bara skyddar medborgarna från varandra, genom att premiera en effektiv brottsbekämpning, utan som också skyddar medborgarna mot missbruk av statens egen maktutövning.

“Redan vetskapen om att vara övervakad leder till självcensur och begränsning av människans uttryck för sin individualitet“

Den liberala rättsstaten kan uppfattas som enbart en krånglig tankefigur, men målet med den är enkelt. Medborgare ska vara skyddade från maktmissbruk och kränkningar. Systemet ska ge varje människa möjlighet att leva sitt liv som den önskar, utan att bli förföljd eller förtryckt. Därför måste hennes privatliv, hennes förtroliga samvaro med andra och hennes korrespondens vara fredad från utomståendes dömande blickar och moraliserande utsagor. Detta gäller även om det innebär att man bryter mot sociala normer och värderingar, så länge detta inte skadar någon

annan. Redan vetskapen om att vara övervakad leder till självcensur och begränsning av människans uttryck för sin individualitet.

Frihet och skydd för den personliga integriteten är inte bara viktiga värden i sig utan fyller en funktion i upprättandet av ett samhälle fritt från våld och kriminalitet. Brottslighet frodas i en miljö där människor känner hopplöshet och saknar framtidstro. Där ett

bättre liv bara kan uppnås på andras bekostnad. I ett fritt samhälle är människan sin egen lyckas smed och i en liberal rättsstat känner medborgarna tillit till och är benägna att samarbeta med ordningsmakt och rättsväsende.

Gränser behövs för statens makt för att skydda individens autonomi. Rättssystemet går en fin balansgång mellan brottsbekämpning och skydd för varje persons rättigheter. Det är lätt att vågskålen tippar till effektivitetens fördel (och integritetens nackdel) när samhällets förändras eller kriser inträffar, men vi tror att det går att utforma ett system som är till för att bevara individens frihet i alla lägen.

Liberalismen behöver erbjuda ett alternativ som på allvar tar itu med brottsligheten men respekterar gränserna för den personliga integriteten.

Problembeskrivning

“Trots” statens omfattning finns det stora sociala problem. För politikerna kan detta göras till något positivt om de lyckas utmåla en syndabock som orsak till dessa, en syndabock man ständigt kan kräva mer makt och resurser för att bekämpa. Narkotikan har blivit en sådan.

Så inleds *Den Goda Fienden* av Nils Christie och Kjetil Bruun. Om man ersätter “narkotikan” med “gängkriminaliteten” får vi en förklaring till 2000-talets politiska diskurs. Den organiserade brottsligheten har idag ersatt 70- och 80-talens narkotika som samhällets favoritantagonist. Politik blir symbolpolitik när de konkreta effekterna av ett beslut är sekundärt och det primära värdet istället blir vad politiken symboliserar i samhället. Fokus blir då att visa att man agerar mot ett samhällsproblem och det spelar ingen roll om politiken fungerar eller inte.

Ideologiseringen av brottsbekämpningen har lett till att all nyanserad diskussion om avvägningar och konkreta effekter har övergetts till förmån för ett symbolpolitiskt “race to the bottom”. Det är inte längre nödvändigt att redogöra för vilken påverkan högre straff eller mer kameraövervakning har på upplärningsgraden eller att diskutera eventuella negativa sidoeffekter. Många får har slaktats på de tuffa tagens altare och särskilt en sak har fått stryka på foten i överbudspolitikens landskap: den personliga integriteten. Visitationszoner, hemlig avlyssning utan konkret brottsmisstanke, FRA-lagstiftningen och utökad kameraövervakning är några få exempel på den samtida utökningen av intrång i den personliga integriteten. Trots att det enbart är en liten andel av befolkningen som begår grova brott så drabbas alla av de allt mer lättvindiga intrången.

“Missbruk av maktbefogenheter kräver inte ett korrumperat eller totalitärt system utan endast korrumperade eller onda individer“

När individens intresse till integritet och värdighet ligger i vågskålen mot det allmännas intresse av en effektiv brottsbekämpning vinner allt oftare det senare. Att statens möjligheter till tvångsmedelsanvändning befinner sig i någon form av ständig expansion riskerar att få stora konsekvenser för individens förtroende för staten. Missbruk av maktbefogenheter kräver inte ett korrumperat eller totalitärt system utan endast korrumperade eller onda individer. All myndighetsutövning sker genom människor och ju mer makt som ges till en myndighet, desto mer makt ges också till enskilda individer.

Med den tekniska utvecklingen växer möjligheten att samla information om individer. Insamlandet av uppgifter som enskilt inte är känsliga kan innebära ett integritetsintrång om de sammanvägs med andra uppgifter. Lagstiftningen har i många fall blivit förlegad. I kombination med att det saknas en tydlig definition av integritetsintresset tenderar avvägningar mellan brottsbekämpande åtgärders effektivitet och proportionalitet att bli tandlösa eller i värsta fall falla bort helt.

Möjligheterna för den enskilde att granska statens hemliga övervakning eller intrång

i den personliga integriteten saknas i stort och de myndigheter som ska granska övervakningen har knappa resurser för att utföra ett allt mer omfattande uppdrag.

Rättssäkerhet och ett starkt integritetsskydd är helt grundläggande för tilltron till statliga myndigheter. Integritetsskydd är därför ett samhällsintresse och inte bara viktigt för den som riskerar att utsättas för kränkningar. Idag kan gränserna för intrång i den personliga integriteten förflyttas eftersom skyddet för den personliga integriteten godtyckligt kan omformas för att passa den rådande politiska debatten. Brottsbekämpande åtgärder gör ofta både nytta samtidigt som de kan göra skada. Skadan måste stå i proportion till nyttan. För att göra en sådan bedömning krävs utfästelser om, inte bara vilka åtgärder som är otillåtna, utan vad som faktiskt är skyddsvärt.

Reformer

Stärkt konstitutionellt integritetsskydd

I Regeringsformens andra kapitel återfinns skyddet för personlig integritet, som innebär den enskildes rätt till en personlig sfär. Det saknas en närmare definition av begreppet, vilket gör att innehållet till viss del är öppet för tolkning. Man kan dock säga att det betraktas omfatta skydd mot intrång i enskilda angelägenheter, såsom hem, ekonomi och andra personliga förhållanden.¹ Förutom Regeringsformen innehåller både Europakonventionen och Europeiska unionens stadga för de grundläggande rättigheterna skydd för den personliga integriteten. Gemensamt för de tre regelverken är att skyddet för den personliga integriteten inte är en absolut rättighet,² utan den kan inskränkas genom lag under vissa förutsättningar. Särskilt centralt och gemensamt för skyddet för den personliga integriteten i grundlagen, Europakonventionen och EU-stadgan är att en begränsning måste vara proportionerlig.

Att den personliga integriteten saknar definition innebär att skyddsområdet är oklart och att nya inskränkningarna i rättigheten ofta sker på vaga grunder. Proportionalitetsbedömningen och intresseavvägningar kan lätt anpassas för att nå en inskränkning. För att skapa bättre förutsättningar att upprätthålla rätten till personlig integritet behöver grundlagsskyddet stärkas.

1) Inför en positiv definition av den personliga integriteten

På sjuttioalet gav professor emeritus i civilrätt Stig Strömholm en uppställning av integritetens skyddsområde som fått betydelse fram till idag då den fortfarande diskuteras och används i statliga utredningar på området.³ Den har dock inte resulterat i ett positivt skydd, det vill säga en skyldighet för staten att vidta aktiva åtgärder för att skydda den enskildes integritet som sådan, även om det finns integritetsaspekter som åtnjuter sådant skydd. Strömholm identifierar tre huvudgrupper som kränkningar av den personliga integriteten kan delas in i:

1. fysiskt eller annan typ av intrång i den privata sfären;
2. insamling eller lagring av uppgifter om en persons privata förhållanden;
3. offentliggörande eller utnyttjande av uppgifter om en persons privata förhållanden.

Ur detta kan en uppdelning av det privata utvinnas: dels den privata sfären, dels privata förhållanden. En sammanställning av de kränkningar av det privata som är förbjudna kan ge en negativ definition av den personliga integriteten. Om man med utgångspunkt i detta studerar vad som är skyddsvärt, erhålls följande

1 SOU 2007:22 s 49-52 och SOU 2015:31 s 51.

2 Det finns rättigheter med koppling till den personliga integriteten som i svensk rätt är absoluta, exempelvis förbudet mot åsiktsregistrering.

3 Strömholm, Stig: Integritetsskyddet – Ett försök till internationell lägesbestämning, SvJT 1971, s 695–736. Se till exempel SOU 2017:75 s 59 och Prop 2006/07:63 s 61 för hur Strömholms text använts i förarbeten.

avgränsning av det privata:

Privata sfären

- *den egna kroppen;*
- *hem och privata lokaler;*
- *personlig heder och ära;⁴*

Privata förhållanden

- *korrespondens och kommunikation;*
- *rörelse och vistelse;*
- *identifieringsmedel såsom namn, bild eller biometriska data;*
- *förtrolig information;*
- *personliga relationer och familjeliv;*
- *medicinska och psykologiska tillstånd.*

Denna lista skulle utgöra en grund för en positiv definition av den personliga integriteten, som skulle bidra till att skapa ett robust skydd som står pall för politiska nycker. Skyddet för dessa kategorier bör utgå från individens rätt att bestämma över sfären. Den enskilde ska ha kontroll över med vem, när och hur man delar med sig av dennes privata och personliga förhållanden. Därför bör en grundlagsstadgad positiv definition av den personliga integriteten, där fokus ligger på den enskildes självbestämmande.

Privata förhållanden och anonymitet

I det digitala samhället utspelar sig en stor del av det sociala livet på nätet. Förtroliga konversationer och privata ögonblick sparas i chattar och kamerarullar. Personuppgifter och biometriska data fyller en viktig funktion i många applikationer. Anonymitet och informationssäkerhet har därför blivit integrala delar i den moderna människans liv.

1) Lagstadga rätten till krypterad kommunikation och lagring

CSAM-förordningen (Chat Control 2.0) är ett förslag från EU-kommissionen som ålägger tillhandahållare av kommunikations- och molnlagringstjänster att söka efter potentiella sexuella övergrepp mot barn eller grooming i allt

⁴ Med detta avses ett skydd för ens anseende mot osanna eller nedsättande uppgifter om ens person. Det kan tänkas som ett skydd mot att använda ens person på ett sätt som man inte önskar och som är kränkande. Kriminaliseringen av förtal är ett exempel på något som skyddar personlig heder och ära.

material på sina plattformar. Syftet i sig är hedervärt men tillvägagångssättet fasansväckande. Konkret skulle det innebära helautomatisk övervakning i realtid av all korrespondens och uppladdning med hjälp av text- och bildanalys. Givet teknikens begränsningar skulle en stor andel av det material som anmäls vara oskyldiga människors "sexting" eller nakenbilder, vilket skulle behöva gås igenom manuellt av myndighetspersoner.

Förutom att vara en uppenbart integritetskränkande behandling av oskyldiga skulle en sådan genomsökning också försvåra upprätthållandet av informationssäkerheten. Bakdörrar skulle behöva konstrueras i krypteringssystemen, vilket inte bara gör dem tillgängliga för framtida autokrater utan också mycket mer sårbara för hackning. Enligt dataskyddsförordningen är det den personuppgiftsansvarige som ska se till att uppgifter inte sprids på ett obehörigt sätt, varför det enligt Integritetsskyddsmyndigheten för många användare skulle kunna bli omöjligt att använda tjänster som berörs av lagstiftningen – ett stort steg bakåt för digitaliseringen.

För att skydda såväl den enskildes integritet som informationssäkerhet och i förlängningen teknikutvecklingen måste rätten till krypterad kommunikation och lagring lagstadgas.

2) Ta bort skyldigheten att registrera kontantkort

Skyldigheten att registrera kontantkort infördes som ett sätt att försvåra kriminellas anonyma kommunikation men har fått som enda konkreta effekt att det försvårar livet för personer som lever under skyddad identitet och har ett stort behov av anonymitet. Som så ofta överlistade de kriminella snabbt systemet genom att registrera kontantkortet i någon annans namn – ungefär på samma sätt som bilar registreras på målvakter. Så fortsätter katt- och råttaleken mellan ordningsmakten och de kriminella med ytterligare en integritetskränkande åtgärd utan att upplärningsgraden påverkats.

Skyldigheten att registrera kontantkort skadar oskyldiga utan att ge jämförbar nytta för brottsbekämpningen. Åtgärden måste därför anses oproportionerlig och bör avskaffas.

3) Stärk skyddet för biometriska data

Digitaliseringen har ökat tillgången till individens personliga sfär och förhållanden, men inte bara vad som är möjligt att få information om utan även vad som är integritetskänsligt, och därför potentiellt skyddsvärd, har breddats. Exempelvis har fingeravtryck och andra biometriska data som ansiktets utseende eller näthinnsans struktur i allt högre grad ersatt lösenord och nycklar i olika säkerhetssystem. Om ditt lösenord sprids kan du alltid ändra till ett nytt men att skaffa nya fingeravtryck är betydligt svårare.

Biometriska data är inte bara integritetskänsliga därför att de används för identifiering. Mängden information man kan få fram genom exempelvis en persons DNA omfattar mycket mer än enbart dennes identitet. Att en annan människa

kan kartlägga ditt släktskap eller få vetskap om vilka sjukdomar du riskerar att överföra till dina barn får inte anses vara någonting annat än djupt kränkande. Utvecklingen har gått mycket snabbt och konsekvenserna för skyddet av den personliga integriteten är svåröverskådliga. Därför behövs en översyn av dagens lagstiftning på området med syftet att stärka skyddet för biometriska data.

Kameraövervakning

De senaste åren har flera förändringar för kameraövervakning genomförts till gagn för brottsförebyggande och brottsupplärande åtgärder. I oktober 2023 presenterade regeringen en ny "kameraoffensiv". Sammanfattat vill man utreda ytterligare undantag från kravet att skylta om kameror, förbättra möjligheterna för polisen att få tillgång till andras kameror, öka möjligheterna till kameror med ansiktsgenkänning på allmän plats och förändra mål om antalet mobila och fasta bevakningskameror från 1600 till 2500 under 2024.⁵

Samtidigt är effekterna av kameraövervakning omdebatterade och forskningen oense. De som förespråkar personlig integritet kan inte se fördelar med kameraövervakning och kameraförespråkare har skygglappar för allt bortom dess brottsförebyggande effekter.

Exempelvis öppnar kameraövervakning tillsammans med ansiktsgenkänning upp för kartläggning av rörelse- och beteendemönster på ett sätt som påverkar integriteten i högre utsträckning än kameraövervakning utan igenkänning. I andra länder, såsom USA, kan vi se hur införandet av bevakning med ansiktsgenkänning resulterat i en utökad profilering och diskriminering.⁶ Det finns såklart mycket som skiljer Sverige från USA, men exemplet kan ändå ses som ett varningens finger för vilken utveckling som möjliggörs.

Det behövs en mer konstruktiv inställning som balanserar värdet av integritet med behovet av brottsbekämpning, där frågan flyttas från kameraövervakningens vara eller icke-vara till: hur förstärker vi skyddet för den personliga integriteten och tillgodoser minsta möjliga intrång utifrån dagens förutsättningar? Reformerna nedan syftar till att nyansera debatten och ge exempel på hur vi kan stärka integritetens ställning utan att sopa behovet av en effektiv brottsbekämpning under mattan.

1) Prövning för att få tillgång till data från kameror på allmän plats

Inom den svenska lagstiftningsdebatten är det övervakningen per se som anses vara till skada för enskildas personliga integritet. Men även i vilken utsträckning det är möjligt att få tillgång till data från en övervakningskamera påverkar hur pass stort ingrepp som övervakningen innebär. Det finns generella krav för

⁵ [Ny kameraoffensiv mot de kriminella nätverken – nya och bättre verktyg till Polismyndigheten](#) - Regeringen. se 2023-10-05.

⁶ Se ex. Garvie, Bedoya & Frankle: The perpetual line-up, Unregulated police face recognition in America, Georgetown Law. 2016-10-18 eller Gravid kvinna felaktigt fängslad efter att polis använt ansiktsgenkänning, Dagens nyheter, 2023-08-17.

verksamheter om att verka för en så kort lagringstid som möjligt och att skydda materialet från obehöriga och det följs upp genom tillsyn. En prövning innan tillgång ges till materialet hade dock varit bättre ur integritetssynpunkt. Prövningen av att få tillgång till data från övervakningskameror på allmän plats bör därför göras av tillsynsmyndigheten eller domstol.

2) Kamerabevakning som sista utväg

Vid bedömningen av intresset av kamerabevakning ska särskilt beaktas om kamerabevakningen behövs för vissa angivna ändamål. Kravet innebär dock inte att andra åtgärder nödvändigtvis måste prövas först,⁷ man tillämpar alltså inte en *ultima ratio*-princip. Det bör införas ett krav om att i första hand vidta skäliga åtgärder med lägre påverkan på integriteten med potential att uppnå den effekt som eftersträvas med kameraövervakningen.

3) Korta tidsbegränsningen för lagring av övervakningsfilmer

Polisen sparar i normalfallet material från kameraövervakning i upp till två månader, men kan spara det längre exempelvis i samband med pågående förundersökning. För att minska intrånget i den personliga integriteten bör huvudregeln inte vara längre än en månad, men med möjlighet till förlängning vid pågående brottsutredning.⁸

4) Solnedgångsklausul vid tillstånd för kameraövervakning

Tillstånd för kameraövervakning ska alltid ha ett slutdatum som kräver nytt tillstånd med motivering som måste sökas igen, om man vill fortsätta med övervakningen. Det är en säkerhetsventil som är mycket viktig för att minimera riskerna att övervakning utförs slentrianmässigt.

5) Tillstånd från Integritetsskyddsmyndigheten för kameraövervakning

Integritetsskyddsmyndigheten är tillsynsmyndighet för kameraövervakning. Polisen och Säpo med flera behöver dock inte ha tillstånd för att använda kameraövervakning i alla fall, exempelvis för tidsbegränsad kameraövervakning i anslutning till brottsutsatta platser. Behovet av att snabbt kunna få upp kameror kan vara motiverat, men bör skyndsamt underställas prövning retroaktivt, för att säkerställa att enskilda inte blir otillbörligt övervakade.

6) Högre krav för tillstånd av kamerabevakning med ansiktigenkänning

Regeringen utreder möjligheten att införa större möjligheter till övervakning med ansiktigenkänning. I första hand borde ett sådant förslag förkastas, men i andra hand bör högre krav för att tillåta den typen av övervakning ställas. Det skulle kunna göras genom ett krav om särskilda skäl för att medge sådant tillstånd eller att det endast får förekomma i realtid - inte vid inspelning.

⁷ Prop. 2017/18:231 s. 241.

⁸ Gäller för brottsbekämpande myndigheter. För verksamheter gäller en rekommendation från Europeiska dataskyddsstyrelsen om max tre dygn.

Effektiva rättsmedel

All typ av statlig maktutövning eller övervakning är inte illegitim, men systemet måste ha inbyggda skyddsfunktioner för att vara legitimt. Om statens övervakningsapparat utökas, som nu sker i Sverige, så måste kontrollfunktionerna följa med i utvecklingen. Den enskilde medborgaren är mycket liten i förhållande till statsapparaten i Sverige och blir därför maktlös när rättighetsintrång sker om det inte finns mekanismer i systemet för att se till individens rätt. Detta är också grundläggande för att bevara tilliten till staten och den offentliga maktutövningen, då saker inte kan granskas av den enskilde, till exempel hemliga tvångsmedel. Att säkerställa att ens grundläggande rättigheter hanteras rätt, att intrång i ens rättigheter stoppas samt att någon krävs på ansvar om ens rättigheter kränks är fundamentalt för tilltron till rättsstaten. Nedan presenteras ett antal reformer som förstärker dessa tre skyddsfunktioner.

Stärk tillsynsmyndigheterna

De två myndigheter som idag har tillsynsansvaret för olika typer av övervakning och tvångsmedel är Integritetsskyddsmyndigheten och Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden. Integritetsskyddsnämnden har tillsynsansvaret enligt kamerabevakningslagen och Säkerhets- integritetsskyddsnämnden har tillsynsansvaret för hemliga och preventiva tvångsmedel. Deras arbete är centralt för att skydda enskildas integritet från maktmissbruk och obefogade intrång. För att bevara tilliten krävs att dessa myndigheter har ett självständigt mandat och tillräckliga resurser för att genomföra en effektiv tillsyn. Det har de inte idag: ett sådant självständigt mandat har Europadomstolen krävt av en konventionsstat i en dom. Detta innebär att även Sveriges kontrollfunktioner behöver ses över för att säkerställa att de uppfyller Europakonventionens krav.⁹

1) Öka resurserna när tillsynsuppdraget ökar

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden och Integritetsskyddsmyndigheten behöver mer resurser när tillsynsuppdraget växer. När fler eller utökad användning av tvångsmedel möjliggörs krävs resurser för att fullgöra uppdraget. Polisen och de brottsbekämpande myndigheterna får både mer resurser och ökade befogenheter. En naturlig följd av detta är att även de myndigheter som ska granska tvångsmedel användning växer för att de ska kunna fullfölja sitt uppdrag på ett bra sätt. Precis detta har Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens ordförande själv uttryckt. Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden har ett anslag på omkring 20 miljoner.¹⁰ Det är inte en särskilt stor budget för att granska den ökande tvångsmedelskatalogen.

9 Ekimdzhev med flera mot Bulgarien nr 70078/12, den 11 januari 2022.

10 Dagens Juridik. (2022-11-18). "Jag blir rädd när politiker säger att polisen ska få alla verktyg på önskelistan." Hämtad från <https://www.dagensjuridik.se/nyheter/jag-blir-radd-nar-politiker-sager-att-polisen-ska-fa-alla-verktyg-pa-onskelistan/> och Årsredovisning är från Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden Hämtad från <https://www.sakint.se/dokumentkategori/arsredovisningar/>.

2) Ge ett självständigt och starkt mandat

De två tillsynsmyndigheterna behöver utökade befogenheter att ta beslut till förmån för den enskilde. För att tillgodose den enskildes rättigheter krävs ett starkare mandat att avbryta överträdelse, inte bara granska överträdelser i efterhand.

Inför fler rättssäkerhetsgarantier för att skydda den enskilde

Fler rättssäkerhetsgarantier och spärrar som begränsar hur avlyssning får gå till samt hur förfarandet ska gå till vid användningen av tvångsmedel behöver införas. Exempel på sådana är att beslut om hemliga tvångsmedel tas av domstol, att offentliga ombud som ska tillvarata individens intresse kan närvara vid besluten i många fall och att tillstånden för preventiva tvångsmedel är tidsbegränsade. På detta område kan reformer stärka rättssäkerheten och skydda individen från intrång samtidigt som effektiv brottsbekämpning kan bedrivas.

3) Offentliga ombud i alla fall

Offentliga ombud ska krävas vid alla beslut om hemliga eller preventiva tvångsmedel. Detta för att en oberoende part utanför statlig sektor ska kunna kontrollera hur övervakning används när den enskilde inte har den möjligheten. Detta skulle innebära att allmänheten har någon som företräder deras intresse, vilket är viktigt för tilliten.

4) End-to-end safeguards i FRA-lagen

Inför end-to-end-safeguards i statens möjligheter till signalspaning, den så kallade FRA-lagen. Europadomstolen identifierade tre brister i lagen. Dessa var att (1) FRA-lagen innehåller ett otillräckligt skydd för den personliga integriteten när Sverige delar med sig av data till andra stater (2) skyddet för organisationers och företags kommunikation är otillräckligt och (3) det saknas effektiv kontroll av FRA:s verksamhet.¹¹ Dessa tre brister måste åtgärdas.

Tillgång till rättvisa

Tillgång till rättvisa innebär att den enskilde ska ha möjlighet att få upprättelse när dennes rättigheter har kränkts. Om övervakning skett på ett sätt som kränker den enskildes rätt till personlig integritet måste den enskilde kunna få det prövat och få gottgörelse för kränkningen. Det handlar om både möjlighet att få upprättelse och att den upprättelsen i sig är tillräcklig i förhållande till kränkningen av individens rättigheter. Det kan röra sig om möjligheter att få ersättning likt den ersättning som utgår till personer som varit frihetsberövade (till exempel den som häktas eller anhållits utan att dömas för brott) enligt lagen om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder

¹¹ Centrum för rättvisa mot Sverige, nr 35252/08, den 25 maj 2021.

(1998:714) eller den möjlighet till skadestånd för skada som rättighetskränkning orsakat enligt skadeståndslagen. Samtidigt som olika lagar om tvångsmedel utvidgas bör möjligheterna till gottgörelse för skadan som sådana tvångsmedel kan innebära följa efter.

5) Inför ersättning för övervakning

Utred och utveckla ett system för ersättning för den som varit föremål för hemliga eller preventiva tvångsmedel, förslagsvis enligt frihetsberövandelagens modell.

Avslutning

Grunden till ett effektivt skydd av den personliga integriteten är en tydlig definition av vad som är skyddsvärt och ett starkt skydd av dessa värden. Därför föreslår vi införandet av grundlagsstadgad positiv definition av den personliga integriteten. På det mer konkreta planet krävs ett skydd av privata förhållanden och anonymitet som är anpassat till informationssamhället, en lika delar konstruktiv som restriktiv inställning till kameraövervakning och en rigid rättsstat som tillförsäkrar ett effektivt användande av rättsmedel.

Anonymitet och informationssäkerhet är grundläggande delar i den moderna människans liv. Digitaliseringen har breddat vad som är integritetskänsligt och därför potentiellt skyddsvärt. Skyddet för biometriska data måste stärkas och rätten till krypterad kommunikation och lagring lagstadgas.

Kameraövervakningen i samhället har de senaste åren ökat kraftigt, men effekterna är omdebatterade. Det behövs en mer konstruktiv inställning som balanserar värdet av integritet med behovet av brottsbekämpning och minimerar intrången i den personliga integriteten.

“Med den personliga integriteten som rättesnöre garanteras medborgarnas tillit till rättsstaten“

Att säkerställa att ens grundläggande rättigheter hanteras rätt, att intrång i ens rättigheter stoppas samt att någon krävs på ansvar om ens rättigheter kränks är grundläggande för tilltron till rättsstaten. Tillsynsmyndigheterna behöver därför ett självständigt mandat och tillräckliga resurser för att genomföra en effektiv tillsyn. Det krävs rättssäkerhetsgarantier och spärrar som begränsar avlyssning och användning av tvångsmedel. Utöver det proaktiva arbetet måste

tillgången till rättvisa stärkas. När staten brister i sin myndighetsutövning måste den enskilde ha rätt till upprättelse då dennes rättigheter kränks.

Den liberala rättsstaten är en balansgång mellan skyddet för den enskilde å ena sidan och dennes frihet å andra sidan. Med den personliga integriteten som rättesnöre garanteras medborgarnas tillit till rättsstaten och i förlängningen individens möjlighet till meningssökande i en fri värld.

Reformförslag i korthet

1) Positiv definition av personlig integritet

Inför en grundlagsstadgad positiv definition av den personliga integriteten, där fokus ligger på den enskildes självbestämmande.

2) Privata förhållanden och anonymitet

Lagstadga rätten till krypterad kommunikation och lagring

Ta bort skyldigheten att registrera kontantkort

Stärk skyddet för biometriska data

3) Kameraövervakning

Prövning för att få tillgång till data från kameror på allmän plats

Kamerabevakning som sista utväg

Korta tidsbegränsningen för lagring av övervakningsfilmer

Solnedgångsklausul vid tillstånd för kameraövervakning

Tillstånd från Integritetsskyddsmyndigheten för kameraövervakning

Högre krav för tillstånd av kamerabevakning med ansiktigenkänning

4) Effektiva rättsmedel

Stärk tillsynsmyndigheterna

Öka resurserna när tillsynsuppdraget ökar

Ge ett självständigt och starkt mandat

Inför fler rättssäkerhetsgarantier för att skydda den enskilde

Offentliga ombud i alla fall

End-to-end safeguards i FRA-lagen

Tillgång till rättvisa

Inför ersättning för övervakning

Källförteckning:

Förarbeten

Prop 2006/07:63, En anpassad försvarsunderrättelseverksamhet

SOU 2007:22, Skyddet för den personliga integriteten - kartläggning och analys

SOU 2015:31, Datalagring och integritet

SOU 2017:75, Datalagring – brottsbekämpning och integritet

Rättsfall

Ekimdzhiev med flera mot Bulgarien nr 70078/12, den 11 januari 2022

Centrum för rättvisa mot Sverige, nr 35252/08, den 25 maj 2021.

Övriga referenser

Dagens Juridik. (2022-11-18). "Jag blir rädd när politiker säger att polisen ska få alla verktyg på önskelistan." Hämtad från <https://www.dagensjuridik.se/nyheter/jag-blir-radd-nar-politiker-sager-att-polisen-ska-fa-alla-verktyg-pa-onskelistan/>.

Dagens Nyheter. (2023-08-17) "Gravid kvinna felaktigt fängslad efter att polis använt ansiktsgenkänning". Hämtad från: <https://www.dn.se/varlden/gravid-kvinna-felaktigt-fangslad-efter-att-polis-anvant-ansiktsgenkanning/>.

Garvie, Clare; Bedoya, Alvaro & Frankle, Jonathan. "The perpetual line-up, Unregulated police face recognition in America", Georgetown Law. 2016-10-18.

Justitiedepartementet, "Ny kameraoffensiv mot de kriminella nätverken - nya och bättre villkor till Polismyndigheten". <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2023/10/ny-kameraoffensiv-mot-de-kriminella-natverken--nya-och-battre-verktyg-till-polismyndigheten/>. 2023-10-05.

Prop. 2017/18:231 - Ny kamerabevakningslag.

Strömholm, Stig: Integritetsskyddet – Ett försök till internationell lägesbestämning, SvJT 1971, s 695–736.

Årsredovisning är från Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden. Hämtad från <https://www.sakint.se/dokumentkategori/arsredovisningar/>.

Reformgrupperna

Sverige och världen är i akut behov av en liberalism som står på frihetliga värderingar och en gedigen reformagenda. Därför tillsätter **Fores** i samarbete med **Liberal Debatt** fyra reformgrupper bestående av några av de främsta liberala framtidsnamnen i Sverige. Tillsammans över parti- och blockgränserna ska nu en liberal berättelse för vår tid och framtid mejslas fram, med grunden i reformer på områdena: utbildning, rättsstat, integration och klimat.

Reformgrupperna består av:

Utbildning:

Douglas Thor, förbundsordförande MUF

Erik Berg, förbundsordförande LUF

Caroline von Seth, förbundsordförande CUF

Rättsstat:

Elin Venholen, tidigare rättspolitisk talesperson CUF

Sofia Kristensson, tidigare ordförande Moderata Studenter vid Lunds universitet

Jacob Welander, tidigare rättspolitisk talesperson LUF

Integration:

Ida Haggren, vice förbundsordförande Centerstudenter

Linda Obiedzinski, första vice förbundsordförande MUF

Elin Oskarsson, tidigare andre vice riksordförande och integrationspolitisk talesperson Liberala Studenter

Klimat:

Viktor Karlsson, klimatpolitisk talesperson LUF

Clara Falkenek, tidigare biträdande internationell sekreterare MUF

Nora Karlsson, förbundsstyrelseledamot Centerstudenter

Erik Wahlström, fd Klimat- och energipolitisk talesperson Grön Ungdom

Grupperna kommer producera varsitt policypaper på respektive område.

Lanseringarna sker löpande under 2023.

Leder projektet gör **Tove Hovemyr**, samhällspolitisk expert på Fores, och **Matilda Molander**, chefredaktör på Liberal Debatt.